

R E C E N Z J E

1. PATRYSTYKA W IRLANDZKIM ROCZNIKU "PERITIA"

W 1982 r. ukazał się pierwszy tom nowego periodyku mediewistycznego: "Peritia. Journal of the Medieval Academy of Ireland" /ss. VIII + 416/, w latach 1983 i 1984 ukazały się dwa kolejne tomy /ss. VIII + 318; XII + 598/. Jako wydawca dwóch pierwszych tomów figuruje Donnchadh Ó Corrain z uniwersytetu w Cork, w tomie III zaś występuje już z kilku innymi uczonymi /Michael Richter, Dáibhí Ó Cróinín, Gearóid Mac Niocaill/ i przy współudziale dalszych. W znacznie szerszym gronie rady redakcyjnej /Consultative Committee/ znalazł się również prof. Aleksander Gieysztor z Warszawy. Chociaż wydawcy nie określili nigdzie wyraźnie charakteru nowego pisma, to jednak daje się on łatwo odczytać z jego łamów. Obejmuje więc całe średniowiecze, co należy podkreślić, gdyż późniejsze fazy tego okresu pozostawały dotąd wyraźnie w cieniu, jako że uczeni koncentrowali się raczej na wczesnym średniowieczu, kiedy to Irlandia i Iryjczycy odgrywali istotną rolę w dziejach kultury europejskiej. Periodyk przynosi różnej objętości rozprawy i artykuły naukowe, przyczynki źródłowe i dyskusyjne, artykuły recenzyjne i recenzje /zróżnicowane pod względem obszerności i szczegółowości/ oraz nekrologi. Wśród autorów, poza Irlandczykami, spotykamy przedstawicieli również innych krajów. Układ pisma jest dość elastyczny. W każdym z trzech dotąd dostępnych recenzentowi tomów zaznacza się dość zwarty blok artykułów skupionych wokół jednego problemu. Tymi punktami ciężkości poszczególnych tomów są: hagiografia /I/, roczniki i historiografia średniowieczna /II/, Beda i jego świat /III/. Obserwujemy tendencję do wyodrębniania się stałych działów, takich jak hibernolacina /Insular Latin, I, II, III/, komputystyka /I, II, III/, monastycyzm wyspiarski /I, II, III/, archeologia /I, III/. W tomie III pojawiły się dalsze działy: prawo iryjskie, późniejsze średniowiecze, historiografia /nowożytna/. W tomach I i III zamieszczono także rozprawy poświęcone pamięci zmarłego w 1981 r. mediewisty z Dublina Denisa Bethella /por. jego nekrolog w t. I, 412-414/.

W niniejszym przeglądzie ograniczymy się do tych pozycji, które bezpośrednio lub pośrednio dotyczą okresu do pierwszej poł. VIII

w., tradycyjnie nazywanego okresem patrystycznym w dziejach piśmienictwa chrześcijańskiego. Spośród 9 rozpraw i artykułów zgromadzonych w tomie I, a dotyczących hagiografii iroszkockiej, staroangielskiej i skandynawskiej, wymienimy prace: Patrick H. Zettel, "Saints' Lives in Old English: Latin Manuscripts and Vernacular Accounts: Aelfric" /I 17-37/, J. E. Cross, "Saints' Lives in Old English: Latin Manuscripts and Vernacular Accounts: the "Old English Martyrology"/I38-62/. Dwie prace dotyczą św. Brygidy: Richard Sharpe, "Vitae S. Brigitae: the Oldest Texts" /I 81-106/ i Kim MacCone, "Brigit in the Seventh Century: a Saint with Three Lives?" /I 107-145/. Ian Wood przedstawił "The "Vita Columbani" and Merovingian Hagiography" /I 63-80/. J. M. Picard zajął się żywotem św. Kolumbana Starszego autorstwa Adamnana z Hy /Iona/: "The Purpose of Adomnán's "Vita Columbanae" /I 160-177/, a Máirín Ní Dhonnchadha - zabytkiem prawnym zwanym Cáin Adomnán /lub: Lex Innocentium/, ogłoszonym przez tegoż Adamnana w 697 r. w celu ochrony kobiet, dzieci i duchownych oraz własności kościelnej przed następstwami wojen /The Guarantor List of "Cáin Adomnán", 697; I 178-215/. Dwie dalsze prace dotyczące Adamnana ukazały się w III tomie "Peritia": Jean-Michel Picard, "Bede Adomnán and the Writing of History" /III 50-70/ i A. D. S. Mac Donald, "Aspects of the Monastery and Monastic Life in Adomnán's Life of Columba" /III 271-302/. Na uwagę zasługuje także artykuł Pádraiga Ó Riaina, "Towards a Methodology in Early Irish Hagiography" /I 146-159/, w którym zwrócono m.in. uwagę na aspekty ustnego przekazu żywotów świętych iroszkockich w społeczeństwie tradycyjnie przywiązany do tej formy przekazu. Interesująca rozprawa Jørgena Højgaard Jørgensena, "Hagiography and the Icelandic Bishop Sagas" /I 1-16/, dotyczy już późniejszego okresu.

Dział historiograficzny w II tomie "Peritia" także liczy 9 pozycji. Otwiera go artykuł Karla Brunnera, "Auf den Spuren verlorener Traditionen" /II 1-22/, w którym autor próbuje wskazać na pewne "nieoficjalne", a w każdym razie nieidentyczne z tradycją pielęgnowaną na dworze karolińskim wątki zachowane w "Annales Laureshamenses" i "Annales Nazariani", dotyczące ważnych antyfrankijskich powstań i rokośzów wczesnych lat panowania Karola Wielkiego /powstanie Hardrada w Turynii i bunt Tassilona III w Bawarii/.

Annalistyka irlandzka reprezentowana jest kilkoma erudycyjnymi studiami, zawierającymi niekiedy edycję nieznanego dotąd materiału źródłowego, jak: Dáibhí Ó Cróinín, "Early Irish Annals from Easter-Tables: a Case Restated" /II 74-869/ zajął się początkami annalistyki w Irlandii i jej genezą w związku z tablicami

paschalnymi. Ze względu na specyfikę annalistyki, której filiacje decydują nieraz o znaczeniu danego rocznika, nawet dla odleglejszych w czasie okresów, wymienimy tu jeszcze prace: David N. Dumville, "Some Aspects of Annalistic Writing at Canterbury in the Eleventh and Early Twelfth Centuries" /II 23-57/ i Dagmar Ó Riain-Raedel, "Twelfth-and Thirteenth-Century Irish Annals in Vienna" /II 127-136/ /w Wiedniu istniał wówczas konwent benedyktynów "szkockich" czyli iryjskich/. Dwie kolejne prace dotyczą powiązań historycznych i historiograficznych pomiędzy Irlandią a północną Anglią /Northumbrią/: Hiermann Moisl, "The Bernician Royal Dynasty and the Irish in the Seventh Century" /II 103-126/ i Richard/ Sharpe, "Were the Irish Annals Known to a Twelfth-Century Northumbrian Writer?" /II 137-139/ /chodzi o anonimowe dzieło "Libellus de lativitate S. Cuthberti de historiis Hibernensium exceptus et translatus"/. Wymieniłbym również pracę P. R. Ortona, "King Alfred's Prose "Preface" to the Old English "Pastoral Care" /II 30-41, 140-148/ - kolejny przyczynek do działalności kulturotwórczej króla Alfreda Wielkiego, tym razem w związku ze staroangielskim przekładem "Reguły pasterskiej" Grzegorza Wielkiego.

Postać Bedy Czcigodnego, zamykającego jak gdyby epokę patrystyczną, zajmuje sporo miejsca na łamach "Peritia". W tomie II, w dziale "komputystyka", znalazł się artykuł Dáibhí Ó Cróinín, "The Irish Provenance of Bede's Computus" /II 229-247/. W tomie III, jak już wspominałem, Beda i jego czasy stanowią punkt ciężkości. Wybitny znawca powiązań hiszpańsko-iryjskich we wczesnym średniowieczu J. N. Hillgarth kontynuuje i pogłębia swoje dawniejsze badania z tej dziedziny¹ /Ireland and Spain in the Seventh Century: III 1-16/. Dalsze pozycje "bloku bedańskiego" to: Dáibhí Ó Cróinín, "Rath Melsigi, Willibrord, and the Earliest Echternach Manuscripts" III 17-49 /w aneksie do tej rozprawki, na s. 43-49, zamieszczono tekst

1 Por. J. N. Hillgarth, The East, Visigothic Spain and the Irish, w: "Studia Patristica" 4/1961/ 442-456; Visigothic Spain and Early Christian Ireland, "Proceedings of the Royal Irish Academy" /C/ 62/1962/ 167-194; Old Ireland and Visigothic Spain, w: Old Ireland, ed. R. Mc Nally, Dublin 1965, 200-227. Do tej tematyki por. także: M. Herren, On the Earliest Irish Acquaintance with Isidore of Seville, w: Visigothic Spain: New Approaches, ed. E. James, Oxford 1980, 243-250.

Thomasa Fanninga, "Some Field Monuments in the Townlands of Clonmelsh and Garryhondon, Co Carlow, będący przyczynkiem do powiązań iryjsko-anglosaskich w okresie przedwikingim/; wspomniany wyżej artykuł J.-M. Picarda o wpływie Adamnana na pisarstwo historyczne Bedy: Judith McClure, "Bede and the Life of Ceolfrid" /III 71-84/; Edward James, "Bede and the Tonsure Question" /III 85-98/; Michael Richter, "Bede's "Angli": Angles or English?" /III 99-114/. W tym ostatnim "Angli" zdaniem Autora w bedańskim opisie osadnictwa germańskiego w Brytanii /Hist. eccl. I 15/ nie oznaczają Anglów w sensie plemiennym, lecz ogół ludności anglosaskiej. "Historia ecclesiastica gentis Anglorum" była znana i tłumaczona wśród Iroszkotów; problemowi temu poświęciła artykuł Próinséas Ní Chatháin, "Bede's Ecclesiastical History in Irish" /III 115-130/.

Jako drugą pracę z serii "Denis Bethell Memorial Lecture" James Campbell zamieścił interesujące studium pt. "Some Twelfth-Century Views of the Anglo-Saxon Past" /III 131-150/, skupiając uwagę zwłaszcza na dziełach Henryka z Huntington i Wilhelma z Malmesbury.

W dziale hibernolaciny mamy do odnotowania następujące prace: J. M. Picard, "The Schaffhausen Adomnán—a Unique Witness to Hiberno-Latin" /I 216-249/ - chodzi o rękopis "Vita Columbae"²; Vivien Law, "Notes on the Dating and Attribution of Anonymous Latin Grammars of the Early Middle Ages" /I 250-267/; częściowo polemiczny w stosunku do niej artykuł Louisa Holtza, "Les grammairiens hiberno-latins étaient-ils des Anglo-Saxons?" /II 170-184/.

Dodajmy, że podstawowa monografia dziś niewątpliwie najlepsze go znawcy zagadnień ówczesnej gramatyki L. Holtza, "Donat et la tradition de l'enseignement grammatical: Étude sur l'"Ars Donati" et sa diffusion /IVe-IXe siècle/ et édition critique" /Paris 1982/, znana także polskiemu czytelnikowi dzięki omówieniu przez Brygidę Kürbis³, została omówiona także w II tomie "Peritia" przez Dáibhí Ó Cróinín /II 307-311/. Także monografia Vivien Law, "The Insular

2 O ile mi wiadomo, J. M. Picard przygotowuje nową edycję tego utworu.

3 "Studia Źródłoznawcze" 28/1983 217-219.

Latin Grammarians" /Woodbridge, Suffolk 1982/, została omówiona przez Michaela Herrena /II 312-316/.

A oto dalsze prace zaszeregowane przez Wydawców do działu "hiberołaciny": Seán Connolly, "Verbal Usage in "Vita prima Brigittae" and "Bethu Brigte" /I 268-272/; Michael Herren, "Insular Latin "C/h/araxare" /craxare/ and Its Derivatives" /I 272-280/; Jean Rittmueller, "The Gospel Commentary of Máel Brigte a Máeluaig and Its Hiberno-Latin Background" /II 185-214/; David Wasserstein, "Semitica Hiberno-Latina" /II 215-224/, dotycząca dwóch szczegółów z XIV-wiecznego dzieła franciszkanina irlandzkiego "Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam" /ed. M. Esposito, Script. Lat. Hiberniae 4, Dublin 1960/; Rolf Baumgarten, "A Hiberno-Isidorian Etymology" /II 225-228/; Damian McManus, "Linguarum diversitas": Latin and the Vernaculars in Early Medieval Britain" /III 151-188/; Rolf Baumgarten, The Geographical Orientation of Ireland in Isidore and Orosius /III 189-203/ - zamieszczenie tej rozprawki w dziale językoznawczym należy uznać za niewłaściwe⁴; Aidan Breen, "Some Seventh-Century Hiberno-Latin Texts and Their Relationships" /III 204-214/ - artykuł dotyczy powiązań pomiędzy kilkoma tekstami egzegetycznymi pochodzenia południowoiryskiego /wydanymi niedawno w 108 B tomie Corpus Christianorum/, "Collectio Canonum Hibernensium" oraz dziełami zagadkowego autora znanego pod imieniem Virgilius Maro; Jean Rittmueller /por. wyżej/, "Postscript to the Gospels of Máel Brigte" /III 215-218/; David Wasserstein /por. wyżej/, "Semitica Hiberno-Latina III: Symon Semeonis on the Sultan's Slaves in Old Cairo" /III 219-221/.

W dziale komputystyka znalazły się, oprócz wymienionej już pracy Ó Cróinína o iryskiej genezie komputu Bedy, następujące artykuły: Dáibhí Ó Cróinín, "Mo-Sinnu moccu Min and the Computus of

4 Analizując dane o położeniu Irlandii zawarte u Izydora i Orozjusza, Baumgarten zwrócił uwagę na nieoczekiwaną w dziełach o tym stopniu ogólności precyzję w określaniu rozciągłości wyspy: "ab Africo in Boream" /od pód. zach. na pn. wsch./. Zdaniem Autora Izidor korzystał w tym miejscu z dzieła Orozjusza, natomiast natchnieniem dla Orozjusza miała by być jakaś wersja mapy Ptolemeusza, której informacje hiszpański autor skombinował z danymi wywodzącymi się ostatecznie z dzieła Cezara. Orozjuszowa koncepcja bliskiego sąsiedztwa Hiszpanii i Irlandii została podchwyciona później przez samych Iryjczyków i legła u podstaw podania o podboju Irlandii przez Milezyjczyków z Hiszpanii. Por. przekład chorografii Pawła Orozjusza Historiarum adversus paganos

Bangor /I 281-295/ - na podstawie zapiski w iryjskim rękopisie w Würzburgu, Univ. Bibl. MS M. p. th. f. 61; David N. Dumville, "Notes and Beams: two Insular Computistical Manuscripts /II 248-256/ - jest to polemika z uwagami ó Cróinína zamieszczonymi w I tomie "Peritia" /407-408/; D. ó Cróinín, "Sticks and Stones - a Reply" /II 257-260/ - to z kolei replika na poprzedni artykuł; Kenneth Harrison, "A Letter from Rome to the Irish Clergy, AD 640" /III 222-229/ - w związku z kontrowersją paschalną.

Dział "monastycyzm wyspiarski": Charles Doherty, "Some Aspects of Hagiography as a Source for Irish Economic History" /I 300-328/ - artykuł dotyczy głównie wczesnego średniowiecza. Niezbyt słusznie do tego działu został zakwalifikowany przyczynek A. D. S. MacDonalda, "Notes on Terminology in the Annals of Ulster, 650-1050" /I 329-333/. Poza tym: Francis J. Byrne, "Monastica et onomastica" /II 261-264/; T. E. McNeill, "The Premonstratensian House of Carrickfergus, White Abbey and Woodburn" /II 265-266/; K. W. Nicholls, "A Charter of John; Lord of Ireland, in Favour of Matthew Ua Hénni, Archbishop of Cashel" /II 267-276/; gruntowny artykuł Richarda Sharpe, "Some Problems Concerning the Organization of the Church in Early Medieval Ireland" /III 230-270/; wymieniony wyżej artykuł MacDonalda o życiu klasztornym w "Vita Columbae Adamnana"; Charles Doherty, "The Basilica in Early Ireland" /III 303-315/. Charakter przyczynków mają: F. J. Byrne, "A Note on Trim and Sletty" /III 316-319/ - chodzi o legendy fundacyjne tych dwóch kościołów; Pádraig ó Riain, "Samson alias San/c/tán?" /III 320-323/ - rzecz dotyczy św. Samsona z Dol w Bretanii; Conleth Manning, "St Buite, Mellifont and Toberboice" /III 324-325/; Anthony Candon, "Ráith Bressail: a Suggested Identification" /III 326-329/ - synod w 1111 roku.

W dziale archeologicznym znalazły się, jak dotąd, dwie rozprawy: Egon Wamers, "Some Ecclesiastical and Secular Insulat Metalwork Found in Norwegian Viking Graves" /II 277-306/ oraz praca zbiorowa pięciu autorów: "Six Silver Finds of the Viking Period From the Vicinity of Lough Ennell, Co Westmeath" /III 334-381/. Obie rozpraw-

przekład chorografii Pawła Orozjusza Historiarum adversus paganos I 2, pióra K. Obryckiego, "Vox Patrum" 4/1984/, z. 6-7, 392-410 /o Irlandii s. 405/.

ki, jak na archeologiczne teksty wypadają, są bogato ilustrowane reprodukcjami zabytków.

W zainaugurowanym w III tomie "Peritia" dziale "prawo iryjskie" znajdujemy dwie rozprawki. Pierwsza z nich, pióra Donnchadha Ó Corráina, Liama Breatnacha i Aidana Breena, "The Laws of the Irish" /III 382-438/ - jest to obszernie i krytycznie omówienie monumentalnej edycji zabytków prawa staroiryjskiego, opublikowanej przed kilku laty, edycji która umożliwiła /przynajmniej osobom znającym język staroiryjski/ w pełni źródłowe studium bogatej twórczości prawniczej wczesnośredniowiecznej Irlandii⁵. Druga rozprawa: Liam Breatnach "Canon Law and Secular Law in Early Ireland: the Significance of "Bretha Nemed" /III 439-459/, dotyczy środkowoiryjskiego poematu powstałego według wywodów Autora w pierwszej poł. VIII w. w prowincji Munster.

Z działu "późniejsze średniowiecze" wspomniemy jedynie cenny artykuł Yolande de Pontfarcy, "Le Tractatus de Purgatorio Sancti Patricii" de H. de Saltrey: sa date et ses sources" /III 460-480/, ze względu na postać św. Patryka; w dziejach legendy narastającej wokół tej postaci dwunastowieczny traktat wymieniony w tytule rozprawki odegrał istotną rolę.

Jedyną jak dotąd pozycją w dziale "historiografia" /nowożytna/ jest artykuł Glenna T. Wrighta, "James F. Kenney /1884-1946/" /III 517-534/. Jest to jedyna właściwie naukowa biografia wybitnego uczonego, autora podstawowej od niemal 60 lat i ciągle nie zastąpionej publikacji "The Sources for the Early History of Ireland"⁶.

c Można tutaj wspomnieć o dziale nekrologów, wśród których spotykamy nekrologi uczonych znanych z badań nad wczesnośredniowieczną Irlandią, takich jak Denis Bethell /1934-1981/, Maurice Keen /I 412-414/⁷.

-
- 5 Corpus Iuris Hibernici, vol. I-VI, ed. D. A. Binchy, Dublin 1978.
 - 6 Ukazał się jedynie tom I: J. F. Kenney, The Sources for the Early History of Ireland: Ecclesiastical. An Introduction and Guide, N. York 1929/przedruki: 1966 i 1979/.
 - 7 Podobizna D. Bethella na początku III tomu "Peritia".

W rozbudowanym dziale recenzji /od obszernych artykułów recenzyjnych po zwięzłe noty/ na uwagę zasługują omówienia następujących prac: A. P. Smyth, *Scandinavian York and Dublin: the History and Archaeology of Two Related Viking Kingdoms*, t. 1-2, Dublin 1975-1979 /R. I. Page/, /I 335-351/; *The Durham Gospels*, Durham, Cathedral Library, MS A. II. 17, seria: *Early English Manuscripts in Facsimile*, vol. 20, Copenhagen 1980, /D. Ó Cróinín/, /I 352-362/; *The Patrician Texts in the Book of Armagh*, ed. L. Bieler /Script. Lat. Hib. 10/, Dublin 1979 /R. Sharpe/, /I 363-369/; *Insular Latin Studies: Papers on Latin Texts and Manuscripts of the British Isles: 550-1066*, ed. M. Herren, Toronto 1981, /D. Ó Cróinín/, /I 404-409/; wymienione już artykuły recenzyjne prac Holtza i Lawa o gramatyce wczesnośredniowiecznej /por. wyżej/; A. P. Smyth, *Celtic Leinster: Towards an Historical Geography of Early Irish Civilization, A. D. 500-1600*, Dublin 1982, /K. W. Nicholls/, /III 535-558/; T. W. Moody, F. X. Martin, F. J. Byrne /ed./, *A Chronology of Irish History to 1976: a Companion to Irish History /A New History of Ireland 8/*, Oxford 1982, /W. Davies i D. Tierney/, /III 559-566/; W. Davies, *Wales in the Early Middle Ages. Studies in the Early History of Britain*, Leicester 1982, /P. Ó Riain/, /III 567-569/; *Alfred the Great: Asser's "Life of King Alfred" and Other Contemporary Sources*, tłum. i wyd. S. Keynes i M. Lapidge, Harmondsworth 1983, /R. Sharpe/, /III 570-572/; *The Anglo-Saxon Chronicle*, vol. 4, ed. S. Taylor, Cambridge 1983, /D. R. Howlett/, /III 573-575/; D. W. Rollason, *The Mildrith Legend. Studies in the Early History of Britain*, Leicester 1982, /E. John/, /III 576-578/; *Folia Gadelica /księga pamiątkowa dla R. A. Breatnacha/*, Cork 1983, /M. A. G. Ó Tuathaigh/, /III 585-589/.

Jak wynika z powyższego przeglądu, badania nad dziejami Irlandii i Iroszkotów we wczesnym średniowieczu, kiedy to udział tego ludu w rozwoju kulturalnym dużej części Europy był nadspodziewanie znaczny, wykazują dużą dynamikę i światowy zasięg. Równocześnie nie zaniedbuje się już dziejów Irlandii w późniejszym średniowieczu, ważnych z innego punktu widzenia - zwłaszcza w badaniach porównawczych nad kształtowaniem się narodów europejskich. Dzięki "Peritia" i Medieval Academy of Ireland dorobek tych badań staje się łatwiej uchwytne i dostępny w innych krajach.